

УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИКО-МЕМОРІАЛЬНІ АТЛАСИ ЯК ЗАСІБ ПОШИРЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ І СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ

Анатолій Авраменко

УДК 930.253(477)

Одним з ефективних і наочних способів передачі достовірної історичної інформації є створення історико-біографічних атласів. У статті проаналізовано досвід укладання меморіальних біографічних атласів у США, Англії, СРСР та на Кубі. Інститут досліджень діаспори в Києві розробляв глобальний атлас «Українці в світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)», але цей проект не вдалося завершити. Не знайшов підтримки і цікавий картографічний проєкт мовознавця В. Теркулова. Неабияке значення має публікація у 2014 році атласу «Шляхами Великого Кобзаря» з нагоди 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. У статті окреслено досягнення та визначено недоліки цього атласу. Обґрунтовано пропозицію створити історико-культурний атлас енциклопедичного типу «Українці Росії». Підготовка подібних атласів — ефективний спосіб покращити імідж держави та народу у світі, сприяти збереженню національної ідентичності українців діаспори.

Ключові слова: історико-біографічні атласи, меморіальні атласи, Тарас Шевченко, українська діаспора, історична картографія.

The creation of historical and biographical atlases is one of the effective and visual ways to reproduce the reliable historical information. The experience of memorial biographical atlases composing in the USA, England, the USSR and in Cuba is analysed in the article. The Institute for Diaspora Studies in Kiev has been developing a global atlas *Ukrainians in the World (in the Maps, Texts, Illustrations)*. However, this project has not been successful to be completed. An interesting cartographic project by the linguist V. Terkulov also has not found support. The publication of the atlas *By the Roads of the Great Kobzar* in 2014 on the occasion of the 200th anniversary of Taras Shevchenko birthday is a work of an exceptional significance. The analysis of advantages and faults of this atlas is presented in the article. The offer to create a historical and cultural atlas of encyclopaedic type *Ukrainians of Russia* is proved. The composing of such atlases is an effective way to amend the image of the state and nation in the world, to favour the preservation of the national identity of the Diaspora Ukrainians.

Keywords: historical and biographical atlases, memorial atlases, Taras Shevchenko, Ukrainian Diaspora, historical cartography.

В умовах інформаційної війни проти України, що провадиться російськими медіа-засобами і на теренах країн Європи та Америки, зростає роль наукових видань. Книги, у яких об'єктивно висвітлюються історичні події, які ознайомлюють читачів з Україною та її видатними діячами, їх внеском у світову культуру, науку та мистецтво, мають бути належно розтиражовані, доступні в електронних бібліотеках та перекладені іноземними мовами. Одним з ефективних і наочних способів передачі достовірної історичної інформації є видання тематичних атласів (зокрема історико-біографічних).

У цій розвідці йтиметься саме про такі видання, значення яких для презентації історико-культурної спадщини народу не раз було відзначено науковцями [6]. У 1993 році

українською та англійською мовами (за сприяння українців Канади) було видано атлас демографічної історії української діаспори в Росії (з використанням даних переписів 1897–1989 рр.) [18; 26]. З одного боку, атлас засвідчує, що українці жили на всій території Російської імперії, а згодом — СРСР, а з другого, — карти фактично демонструють процес зменшення питомої ваги українців у складі населення всіх регіонів, включаючи Кубань і Воронежчину. Крім того, в атласі не висвітлюються питання внеску українців Росії у світову культуру, науку, у розвиток РФ. Невдовзі після цього Інститут досліджень діаспори в Києві під керівництвом Ігоря Винниченка розпочав створення глобального атласу «Українці в світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)». Передбачалося, що це буде «комплексне на-

уково-довідкове історико-географічне, статистико-етнографічне та картографічне видання, яке достатньо повно, систематизовано й об'єктивно відображатиме всі етапи розвитку українського етносу — від найдавніших часів до сьогодення, — <...> всі складові традиційної характеристики діаспорних груп: їх походження, міграцію, поселення, економічне та політичне життя, соціальну структуру та організацію, культуру, релігію, освіту» [8]. Взяти участь у цьому проекті зголосилися провідні українські історики, етнографи та географи з України, США, Канади, Франції, Німеччини, Польщі, Великобританії. У 1995 році уряд України доручив міністерствам і відомствам організаційно сприяти Інституту в підготовці атласу до видання. Станом на 2 лютого 2001 року було виконано комп'ютерний набір 30 % тексту [8], але потім робота припинилася через брак коштів. Проект, що міг сприяти престижу української держави, вплинути на становище східної української діаспори, так і не був реалізований. Відсутність з боку України державної підтримки національно-культурних об'єднань українців Росії призвела до згорання їх науково-культурних, громадських ініціатив.

Цікавий і перспективний проект обґрунтував також мовознавець В. Теркулов (на той час — проректор з наукової роботи Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, доктор філологічних наук). На початку 2012 року він слушно зауважував про втрату «авторитету України як політико-культурного утворення серед своїх закордонних співвітчизників», що прискорює швидку асиміляцію українців, запропонував створення асоціації дослідників сучасного національно-культурного стану українства діаспори (до якої повинні увійти провідні науковці, передусім України та Росії) з метою вивчення історії формування зарубіжного українства, території його розселення, особливостей сучасного лінгвістичного, культурного, етнографічного стану [17]. Першим і найголовнішим етапом роботи В. Теркулов вважав створення карти

українських населених пунктів Росії, від чого залежить розроблення планів історичних, етнографічних, діалектологічних і фольклорних експедицій, а також підготовка енциклопедії «Українські поселення на карті Росії», атласу анклавних українських говірок Росії, опис сучасного стану цих говірок. Проте його пропозиції не знайшли підтримки через байдужість українських урядовців.

У світовій історії досить небагато людей увічнені в персональних історичних атласах. Імовірно, перші меморіальні біографічні атласи були створені в США й Англії. У 1807 році було видано атлас боїв (з 10 картами, розфарбованими від руки) як додаток до життєпису Джорджа Вашингтона, автором якого був Джон Маршалл [22]. В Англії 1820 року вийшов у світ атлас, присвячений видатному воєначальнику герцогу Мальборо (1650–1722) [23], як додаток до біографії полководця, написаної Вільямом Коксом. У СРСР було надруковано відповідний історико-біографічний атлас до 100-річчя від дня народження В. Леніна [5]. За радянським прикладом на Кубі створили атлас про Хосе Марті, а пізніше — про Симона Болівара [20; 21]. У 2011 році в Росії була висловлена ідея про створення історико-меморіального атласу, присвяченого М. Ломоносову [2], з нагоди 300-річчя від дня народження видатного вченого.

В Україні до 200-річчя від дня народження великого поета і художника, мислителя-пророка Тараса Шевченка Державне науково-виробниче підприємство «Картографія» видало науково-популярний атлас «Шляхами Великого Кобзаря» [19], розрахований на широке коло читачів. Вельми докладно про це йдеться в статті директора підприємства Р. Сосси, який цілком справедливо зазначив, що «атлас є своєрідним підсумком розвитку шевченкознавства в Україні та за її межами» [15, с. 846]. Ця стаття мала на меті презентацію книги, що тоді виходила. Хоча це перший історико-біографічний атлас, створений і опублікований в Україні, він дійсно засвідчив високу майстерність вітчизняних фахівців. Проте зараз ко-

рисно звернути увагу на недоліки, щоб при перевиданні колеги покращили атлас, а фахівці, які візьмуться до створення такого видання вперше, мали б матеріал для роздумів.

Однією з найважливіших проблем, вельми актуальних як для України, так і для Росії, є дуже вільне тлумачення авторських прав, а також їх порушення. На жаль, не зовсім зрозуміло, хто ж з авторів зробив найбільший внесок у створення атласу, присвяченого Т. Шевченку. На звороті титульного аркуша зазначено: «Упорядники атласу: Л. М. Веклич, Н. О. Крижова; автори текстів — О. В. Білоконь, О. А. Бондаренко, В. В. Дзима, О. В. Слободянюк; відповідальний редактор атласу Н. О. Крижова; редактори — Л. М. Веклич, І. В. Копилова та Н. О. Крижова». Проте внизу тієї ж сторінки проставлений знак охорони авторських прав (копірайт) навпроти прізвищ: П. Ю. Гриценко (автор передмови до атласу), О. В. Білоконь, О. А. Бондаренко, В. В. Дзима, О. В. Слободянюк (автори текстів) і О. Ю. Андрущенко (художнє оформлення). Тобто авторських прав не мають саме упорядники атласу — Л. М. Веклич і Н. О. Крижова, а також редактори і відповідальний редактор атласу (Л. М. Веклич, І. В. Копилова і Н. О. Крижова)! На останній сторінці видання читач з подивом дізнається, що укладач карт — О. В. Чуніцька, малюнки виконав О. Л. Ремізовський (тобто авторських прав вони теж не мають?!), а наприкінці бачимо такий бібліографічний опис: *Крижова Н. О. Атлас «Шляхами Великого Кобзаря» / Н. О. Крижова. — К.: ДНВП «Картографія», 2014. Тут Н. О. Крижова вказана як єдиний автор! Чому ж вірити?*

Передне слово до атласу написав директор Інституту української мови НАН України П. Гриценко (с. 5). Він зазначив, що під час відвідування Переяслава (нині — Переяслав-Хмельницький) у 1845 році Т. Шевченко побачив (і залишив про це письмову згадку) Пересопницьке Євангеліє, що належить до перлин світового книжкового мистецтва і є

першим з відомих перекладів (1556—1561) Четвероевангелія староукраїнською мовою; ця безцінна рукописна книга була подарована кафедральному собору Переяслава гетьманом Іваном Мазепою.

Основні розділи атласу відповідають періодам життя Т. Шевченка: дитинство і юнацькі роки (1814—1831), перші роки в Петербурзі (1831—1842), подорожі Україною (1843—1844 і 1845—1847), заслання (1847—1857), повернення із заслання (1857—1861). Останній розділ — збереження пам'яті про великого поета і художника: тут представлені музеї, найменування, пов'язані з його ім'ям, та пам'ятники митцю в різних державах світу. Наприкінці видання подано короткий список літератури, який слід було б трохи доповнити. Якщо включено працю П. Жура «Шевченківський Петербург», то чому б не додати фундаментальну енциклопедичну книгу генерального директора Культурного центру України в Москві В. Мельниченка «Шевченківська Москва» [7].

Атлас чудово оформлений, у кожному розділі безліч кольорових ілюстрацій, що показують атмосферу, у якій жив і творив Т. Шевченко, світлина місць, де він бував, портрети його сучасників, репродукції власних робіт Тараса Григоровича тощо. Проте відсутній перелік карт, що для атласу — обов'язковий елемент. Загальне співвідношення карт, картограм та ілюстрацій по розділах проаналізовано в рецензії [1].

Загалом в атласі вміщено 23 нумеровані карти і картограми, хоча фактично остання карта повинна розглядатися як врізка до попередньої. Їх назви не завжди точні (оскільки карти є ілюстраціями), однак стають зрозумілишими після прочитання супровідного тексту книги. На мій погляд, в атласі, навпаки, первинними повинні бути саме карти, а текст має прив'язуватися до карт, назви яких слід формулювати максимально точно.

Текст атласу написаний досить цікаво і майже на кожній сторінці супроводжується барвистими ілюстраціями. Загалом

їх 179, в тому числі 128 — зменшені репродукції творів Шевченка-художника. У сукупності вони дають яскраве уявлення про його життя і творчість. В останньому розділі фотоілюстрації демонструють експозиції та зовнішній вигляд найважливіших музеїв, присвячених Тарасу Григоровичу, найбільш оригінальні пам'ятники митцю в Києві, Харкові, Львові, Чернігові, Полтаві, Баку, Римі, Енкарнасьйоні (Парагвай), Буенос-Айресі, Вашингтоні.

Не будучи шевченкознавцем, зупинюся на змісті та оформленні карт. Уже перша з них викликає деякі зауваження. З неї неможливо зрозуміти, що Моринці та Кирилівка знаходяться в сучасному Звенигородському районі Черкаської області — на відміну від сусідніх районних центрів, Звенигородка не позначена. Погано читаються червоні літери на яскраво-зеленому тлі: «Батьківщина Тараса Шевченка» — назва національного заповідника, де представлено 40 пам'яток історії, культури і природи. Назва карти, що складається з трьох частин, загубилася внизу і набрана таким самим невиразним курсивом, як і підписи до сусідніх фотоілюстрацій. На карті бачимо сучасний адміністративно-територіальний поділ Черкаської області, але було б цікаво позначити також межі повітів Київської губернії, відповідні часу дитинства Т. Шевченка (хоча б Звенигородського повіту).

На зазначеній карті показана сучасна дорожня мережа, включаючи залізничні шляхи (що корисно для туристів), але було б цікавіше побачити дороги того часу, коли жив Тарас Григорович. На цій та наступних картах, де представлені місця перебування Т. Шевченка (с. 8, 26, 32–33, 69), відсутність позначень доріг і стрілок, що повинні показувати пересування Кобзаря, надзвичайно ускладнює знайомство з його біографією. Певно, це недоробок упорядника карт, породжений у деяких випадках відсутністю достовірної інформації про конкретний маршрут. Мабуть, цим пояснюються і очевидні прогалини: не позначений на картах, наприклад, шлях Т. Шевченка разом з помі-

щиком Енгельгардтом у Вільно 1829 року і звідти до Петербурга на початку 1831 року. Ця дискретність певною мірою могла бути компенсована узагальнюючою картою «Життєвий шлях Т. Г. Шевченка (1814–1861)», яку, на мій погляд, слід було помістити на самому початку атласу. Усі інші карти були б тоді деталізацією цієї узагальнюючої карти по окремим періодам і територіям.

На планах Петербурга, Москви і Києва (с. 20–21, 63, 77) бачимо не історичні, а сучасні назви вулиць, що, на мій погляд, дивно. Судячи з цих планів, Т. Шевченко міг прогулюватися по набережній Лейтенанта Шмідта (який тоді ще не народився), по вулиці Декабристів, по Гоголівському бульвару в Москві тощо. Однак інформація про місця, пов'язані з Тарасом Григоровичем, тут наводиться докладна і цікава. Утім, на цих планах не позначена важлива адреса: вулиця Пестеля, 9 (колишня Пантелеймонівська вулиця), де був каземат Третього відділення Власної його імператорської величності канцелярії, у якому тримали заарештованого Т. Шевченка. В атласі цей каземат згадується (с. 40), але без зазначення адреси. Мабуть, цей об'єкт відсутній на плані Петербурга тому, що в атласі текст первинний, а карти вторинні (повинно бути навпаки).

На картах «Місця перебування Т. Г. Шевченка (травень 1843 — січень 1844 рр.)», «Місця перебування Т. Г. Шевченка (квітень 1845 — квітень 1847 рр.)» і «Місця перебування Т. Г. Шевченка в 1859 р.» (с. 26, 32–33, 69) можна побачити місця, відвідані Тарасом Григоровичем, але відсутність доріг і стрілок, які б вказували на пересування митця, не дозволяє встановити напрями його подорожей. Лише на останній із цих карт, на врізці, такий недолік відсутній: позначено шлях з Петербурга до Курська і далі в напрямку Сум, але потім — суцільні загадки. На картах, де показані губернії, слід позначити також межі та центри повітів, інакше невідомо, чи то повітове місто, чи звичайна садиба поміщика.

Докладно показані маршрути Аральської описової експедиції 1848 і 1849 років (с. 42, 44, 47), у якій брав участь Т. Шевченко, проте дуже бідна інформацією карта «Місця перебування Т. Г. Шевченка під час заслання (жовтень 1850 — серпень 1857 р.)» — на ній позначені лише деякі об'єкти на півострові Мангишлак (с. 51). Несподівані курйозні географічні новинки бачимо на карті «Повернення Т. Г. Шевченка із заслання в Санкт-Петербург» (с. 58), на якій показано маршрут від Новопетровського укріплення через Астрахань, Нижній Новгород і Москву. Укладач карти явно поспішав і виконав роботу недбало, тому Харківська губернія тут межує з Чернігівською, незаконно захопивши і анексувавши частину Курської губернії (правильно це місце показане на с. 33 і 69). На карті «Останній шлях Кобзаря в Україну» (с. 74) ця помилка повторюється (використана та сама хибна основа). Є й інші грубі спотворення адміністративних меж. Наприклад, район Таманського півострова за прихмою картографа виявився відрізнаним від Чорноморського козацького війська (с. 58). На тій же карті зрізана частина Криму на захід від Севастополя, не на своєму місці позначено Сімферополь. Крім того, територія Уральського козацького війська чомусь помилково включена до складу Оренбурзької губернії (адміністративним центром якої до 1865 р. була Уфа). До речі, на с. 41 частина земель уральських козаків позначена на території Оренбурзької губернії, а на с. 50 — майже повністю. На с. 41 і 50 бачимо Самарську губернію в 1847 та 1850 роках, якої тоді ще не було (вона була створена на початку 1851 р.). Такі фантазії в картографії неприпустимі. На жаль, вони стали частим явищем при застосуванні комп'ютерної технології при підготовці карт.

Проте зазначені недоліки суто технічні, їх легко можна виправити в новому виданні. Перевидання атласу дуже бажане (наклад — лише 500 примірників) — його придбали б з користю для себе багато шанувальників

Тараса Шевченка в Україні та за її межами (особливо в Росії). Вихід у світ присвяченого Великому Кобзареві атласу — неабияка заслуга Державного науково-виробничого підприємства «Картографія». Це справжній картографічний пам'ятник Т. Шевченку — вагомий внесок у збереження історичної пам'яті українців і пропаганду культурної спадщини. Звичайно, цей досвід треба продовжити і в майбутньому створити історико-біографічні атласи визначних постатей нашого народу — Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, Симона Петлюри...

Важливим для розповсюдження інформації про видатних українців є вихід у світ 2014 року атласу «Україна. Видатні співвітчизники», розрахованого на широкий загал читачів [16]. Цьому сприяло видання протягом 1991—2014 років серії атласів областей України «Моя мала Батьківщина», у кожному з яких є мапа «Видатні земляки». Звичайно, зміст мап у новому атласі був суттєво доповнений і доопрацьований. Це видання містить інформацію про місця народження, роки життя та діяльність кращих представників українського народу — відомих державотворців, військових, діячів церкви, культури, науки, освіти, спорту, — і тому сприятиме патріотичному вихованню молодих українців. Окрема частина присвячена Т. Шевченку. Проте, безсумнівно, атлас не буде розповсюджуватися в Росії, тому потрібно зробити його електронну версію.

Для деяких народів надзвичайно важливе значення має підтримка культурних зв'язків і свідомості національної єдності численної діаспори з історичною батьківщиною (особливо для євреїв, вірмен, українців). Одним з ефективних засобів для здійснення цього є створення атласів, що картографічно відображають історію народу. Найширше відомі атласи, присвячені історії євреїв. Деякі з них можуть розглядатися як своєрідні енциклопедії, зокрема, виданий під редакцією Елі Барнаві [4; 25]. В Ізраїлі добре розуміють,

що без підтримки єврейської діаспори держава не виживе, і роблять все для того, щоб представники діаспори не забували про місце походження своїх предків, про історичне коріння релігії та культури. Ця багатогранна робота приносить свої плоди.

В умовах різкого загострення російсько-українських відносин і штучного згортання у 2014 році діяльності українських громадських організацій необхідно відтворити комплексну картину внеску українців у розвиток російської державності, науки і культури. Значна кількість політиків, військових і церковних діячів, якими пишається Росія, були українцями за походженням або мали українське коріння. Без підтримки України зараз українські науковці, які мешкають у Росії, не зможуть здійснювати дослідження із цієї тематики — у сучасній Росії вони не фінансуються і не підтримуються. Учені, які проживають в Україні, не мають достатнього матеріалу про українську діаспору в Росії, особливо про її сучасний стан. Тому необхідно організувати творчу взаємодію, хоча, відповідно до російського законодавства, щоб вважатися іноземним агентом, досить отримувати будь-які кошти з-за кордону.

Це має сприяти ліквідації прогалів у знаннях, що викликані жахливою некомпетентністю відповідальних за прийняття рішень осіб, розвінчати помилкові стереотипи, допомогти розробити програму дій, спрямованих

на подолання конфлікту і пошук розумних компромісів. Цей проект особливо перспективно реалізувати у вигляді історико-культурного атласу енциклопедичного типу «Українці Росії» (українською, російською та англійською мовами).

В атласі мали б бути представлені короткі біографічні довідки і портрети видатних діячів українського походження, список рекомендованої літератури. Наочність, що досягається як засобами картографії, так й ілюстраціями, повинна створити позитивні зорові образи і сприяти кращому освоєнню матеріалу. Такий атлас буде корисним як пересічному читачеві, так і різним фахівцям, які причетні до української тематики, викладачам, студентам і школярам, усім, хто цікавиться реальною історією українців, які живуть на теренах Росії. Він сприятиме спростуванню міфів і фальсифікацій, кількість яких останнім часом зростає. Проект може бути розширений за рахунок охоплення всієї території пострадянського простору. У такому випадку назва зміниться на «Українці Східної діаспори: Історико-культурний атлас».

Досвід роботи над створенням картографічних видань показує, що це ефективний спосіб покращити імідж держави і народу у світі, підвищити самооцінку представників нації, чия історія та культура наочно і яскраво відображена у вигляді барвистих і насичених фактами історичних атласів.

Джерела та література

1. Авраменко А. Атлас, посвященный Тарасу Шевченко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – 2017. – Т. 44. – С. 7–14.

2. Алексеенко Н. А., Калуцков В. Н. Об атласе «М. В. Ломоносов» // Рябининские чтения – 2011 / Карельский научный центр РАН. – Петрозаводск, 2011. – С. 66–68.

3. Винниченко І. І. Українці в пострадянських державах: аспекти дослідження // Історичний ар-

хів. Наукові студії : зб. наук. праць. – Миколаїв, 2010. – Вип. 5. – С. 166–168.

4. Исторический атлас еврейского народа со времен праотцев до наших дней / под ред. Э. Барнави ; пер. с англ. В. Гопмана. – Москва : Книжники, 2014. – 375 с.

5. Ленин : историко-биографический атлас. – Москва : ГУГК, 1970. – [4], 70 с. ; 1980. – 96 с.

6. Маркова О. Історичні атласи як джерело для вивчення історії України // Спеціальні істо-

ричні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. праць. – Київ, 1997. – С. 184–194.

7. Мельниченко В. Шевченковская Москва : авторская энциклопедия-хроноскоп. – Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2009. – 768 с.

8. Проект створення фундаментального науково-довідникового атласу «Українці в світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mihrantua.narod.ru/xvila5.htm>.

9. «Прощавай, Україно, ми були останніми...»: інтерв'ю з ученим секретарем Товариства української культури Кубані, професором Віктором Кириловичем Чумаченком [Електронний ресурс] // Вісник Товариства української культури Кубані. – 2005. – № 2 (42). – 7 листоп. – Режим доступу : <http://kobza.com.ua/visnyk-krasnodar/1187-proshchavaj-ukrajino-mybulu-ostannimyu.html>.

10. Сергійчук В. И. Кого предал гетман Мазепа? – Киев, 2006. – 160 с.

11. Сергійчук В. I. Симон Петлюра. – Київ, 2004. – 446 с.

12. Сергійчук В. Що дала Україна світові. – Київ, 2008. – 288 с.

13. Сергійчук В. Трагедія Волині. Причинки й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни. – 2-ге вид., допов. – Київ, 2009. – 200 с.

14. Скибицкая И. М. Из истории одной переписки, или Нужны ли украинцы Кубани Генеральному консульству Украины в Ростове-на-Дону? // Кубань – Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия. – Краснодар ; Киев, 2010. – Вып. 4. – С. 326–335.

15. Сосса Р. Шляхами Великого Кобзаря [Електронний ресурс] // Україна дипломатична. – Київ,

2013. – Вип. 14. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrdip_2013_14_50.

16. Україна. Видатні співвітчизники. Географічний атлас. – Київ : Мапа, 2014. – 32 с.

17. Українці в Російській Федерації: історичне, етнографічне та лінгвістичне дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/3996-ukrajinci-v-rosijskij-federaciji-istorychne-etnografichne-talingvistychne-doslidzhennja.html>.

18. Українці. Східна діаспора. Атлас. – Київ : Мапа ЛТД, 1993. – 24 с.

19. Шляхами Великого Кобзаря. – Київ : ДНВП «Картографія», 2014. – 88 с.

20. Atlas histórico-biográfico José Martí. – [La Habana], 1982.

21. Atlas mínimo histórico, biográfico y militar de Simón Bolívar / Espinosa Goitzolo R. – La Habana : Pueblo y Educación, 1988.

22. Atlas to Marshall's Life of Washington. – Philadelphia : Published by J. Crissy, 1807.

23. Atlas to the Memoirs of John Duke of Marlborough : containing armorial bearings, facsimiles, maps, and military plans. – London : Printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster-Row, 1820.

24. The George Washington atlas. – Washington, DC : U. S. George Washington Bicentennial Commission, 1932.

25. A Historical Atlas of the Jewish People. From the time of the Patriarchs to the Present / general editor Eli Barnavi, english edition editor Miriam Eliav-Feldon, cartography Mishel Opatowski. – London : Hutchinson, 1992. – XII, 299 p.

26. Ukrainians of the Eastern Diaspora : An Atlas / translated by S. Cipko and M. Yurkevich. – Kyiv ; Edmonton ; Toronto : Mapa Ltd. and Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1993.

Summary

The significance of scientific editions is increasing within the information war against Ukraine. The publication of thematic atlases (historical and biographic ones in particular) is one of the effective and visual means to reproduce the reliable historical information. The proposed article is dedicated just to such editions. The atlas of demographic history of Ukrainian Diaspora in Russia according to the figures of the censuses of 1897–1989 has been published in 1993 in Ukrainian and English (with the help of

Ukrainians of Canada). Soon the Institute for Diaspora Studies in Kyiv has started the creation of the global atlas *Ukrainians in the World (in Maps, Texts, Figures)*, but in 2001 the work has been ceased because of the cost shortage.

The linguist V. Terkulov has also proved an interesting and perspective project. In early 2012 he has proposed the creation of the Explorers Association of Modern National and Cultural State of the Ukrainians Abroad. V. Terkulov has considered the creation of the map of the points inhabited by Ukrainians in Russia and also the composition of the encyclopaedia *Ukrainian Settlements on Russia Map* to be the main stage of work.

The first memorial biographic atlases have been edited in the USA and England. In Ukraine the educational atlas *By the Roads of the Great Kobzar* has been published on the occasion of the 200th anniversary of Taras Shevchenko birthday. The main parts of the atlas conform to the Kobzar life pages. The last chapter contains information concerning the memory preservation on him. Some inexactitudes in the Atlas are analysed in the article.

The publication of the atlas *Eminent Compatriots* in 2014 is important for the extension of the information on prominent Ukrainians. It is preceded with the edition of the atlases line of the regions of Ukraine *My Birth Place* in 1991–2014. Nowadays it would be urgent to create and implement the project explaining the Ukrainians contribution into the cultural heritage of Russia. For instance, it may be the publication of historical and cultural atlas of encyclopaedic type *Ukrainians of Russia* or *Ukrainians of Eastern Diaspora: Historical and Cultural Atlas* (in Ukrainian, Russian and English). The experience of work on the cartographic productions creation shows that it is an effective way to amend the image of the state and nation in the world, to raise the self-appraisal of the people representatives, whose history and culture are graphically and vividly depicted as the picturesque and saturated in facts historical atlases.

Keywords: historical and biographical atlases, memorial atlases, Taras Shevchenko, Ukrainian Diaspora, historical cartography.